

**Seletuskiri haridus- ja teadusministri määruse
„Strateegiliste uuringute programmi pikaajaliste uurimissuundade sihttoetuse
eraldamise tingimused ja kord“ eelnõu juurde**

1. Sissejuhatus

1.1. Sisukokkuvõte

Käesoleva määruse eelnõuga kehtestatakse strateegiliste uuringute programmi (edaspidi *programm*) raames pikaajaliste uurimissuundade toetuse eraldamise ja toetuse tagasinõudmise täpsemad tingimused ja kord.

Eelnõus käsitletava pikaajaliste uurimissuundade toetamise eesmärgiks on Eesti ühiskonna või majanduse keeruliste väljakutsete lahendamiseks pikaajaliste uurimissuundade toetamine ning nendes tarviliku teadusvõimekuse arendamine. Oma olemuselt on tegemist teadlaste ja ministeeriumite ning Riigikantselei vahelise strateegilise partnerlusega, millega:

- kasvatatakse ühiskonna nõudlustele vastava teadus- ja arendustegevuse võimekust;
- suurendatakse avaliku sektori rolli Eestis läbiviidava TA strateegilisel suunamisel;
- tõhustatakse teadlaste ja poliitikakujundajate koostööd;
- aidatakse kaasa toetatud uurimissuundades uute teadmiste põhjal ministeeriumi valitsemisala strateegiliste sihtide saavutamisele.

Programmi, sh käesoleva eelnõu alusel eraldatavate toetuste puhul lähtutakse põhimõttest, et toetatavad uurimissuunad ja rahastatavad projektid määravad ministeeriumid või Riigikantselei lähtuvalt oma vastutusala strateegilistest eesmärkidest.

Määruse eelnõu on kooskõlas TAIE arengukava eesmärkidega. TAIE arengukava eesmärgiks on Eesti teaduse, arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse koostoimes suurendada Eesti ühiskonna heaolu ja majanduse tootlikkust, pakkudes konkurentsivõimelisi ja kestlikke lahendusi Eesti ja maailma arenguvajadustele. TAIE arengukavas on kolm suunda – teadussüsteemi, teadmussiirde ja ettevõtluskeskkonna suund. Kõik programmi tegevused, sh pikaajaliste uurimissuundade toetamine panustavad teadmussiirde tegevussuuna alaeesmärgi „Eesti areng tugineb teadmuspõhistele ja innovaatilistele lahendustele“ saavutamisele.

Määruse rakendamine ei suurenda oluliselt avaliku sektori ega erasektori töökoormust. Taotlemise ja aruandluse protsessid on sarnased olemasolevate toetusmeetmetega ning toimuvad elektrooniliselt Eesti Teadusinfosüsteemi kaudu, mis väldib andmete korduvat esitamist.

1.2. Eelnõu ettevalmistaja

Eelnõu ja seletuskirja koostas Haridus- ja Teadusministeeriumi teadusosakonna nõunik Indrek Ots (Indrek.ots@hm.ee).

Eelnõu ja seletuskirja juriidilist kvaliteeti on kontrollinud õigusosakonna õigusnõunik Kadi Mölder (Kadi.Molder@hm.ee).

Eelnõu väljatöötamine toimus ministeeriumite ja Riigikantselei teadusnõunike, Haridus- ja Teadusministeeriumi ja SA Eesti Teadusagentuuri (edaspidi *ETAG*) tihedas koostöös. Toetusskeemi aluseks oleva programmi põhimõtteid arutas ja tagasisidestas ka Teadus- ja arendusnõukogu (TAN)/Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu (TAIP) ning Vabariigi Valitsus.

1.3.Märkused

Vabariigi Valitsuse tegevusprogramm kohustab haridus- ja teadusministrit käivitama Vabariigi Valitsuse reservi kogunenud ministeeriumite ja Riigikantselei teadus- ja arendustegevuse vahendite arvelt Strateegiliste uuringute programmi, mis keskendub ministeeriumite ja Riigikantselei valitsemisaladele tarviliku teadus- ja arendustegevuse toetamisele ja teadmistepõhise poliitikakujundamise edendamisele.

Eelnõu on kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja teiste õigusaktidega. Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

2. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs

Määruse eelnõu koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis on üldsätted, sätestades reguleerimisala ja mõisted. Teises peatükis kirjeldatakse toetuse eraldamise ja tagasinõudmise tingimusi ning kolmandas peatükis sätestatakse toetuse kasutamise arvestus toetust saanud asutustes ja tulemuste avalikustamine.

Riigiabi analüüs

Riigiabi reeglistiku eesmärk on välistada igasugune Euroopa Liidu (EL) siseturu kaitset kahjustav ja konkurentsi moonutav abi ettevõtjatele riigi poolt, mis on keelatud. Riigiabi reguleerivad ELi õigusaktid ning siseriiklikul tasandil konkurentsiseaduse riigiabi peatükk (6. ptk). Vastavalt ELi toimimise lepingu artikkel 107 lõikele 1 on igasugune liikmesriigi poolt või riigi ressurssidest ükskõik missugusel kujul antav abi, mis kahjustab või ähvardab kahjustada konkurentsi, soodustades teatud ettevõtjaid või teatud kaupade tootmist, ühisturuga kokkusobimatu niivõrd, kuivõrd see kahjustab liikmesriikide vahelist kaubandust.

Otsustamisel, kas tegemist on riigiabiga, tuleb toetusmeedet hinnata viie kriteeriumi alusel:

- 1) abi antakse riigi, linna või valla vahenditest;
- 2) abi antakse ettevõtjale;
- 3) abimeetmel on valikuline iseloom;
- 4) abimeede annab abi saajale majandusliku eelise;
- 5) abimeede moonutab või võib moonutada konkurentsi ja kahjustab kaubandust Euroopa Liidu riikide vahel.

Üksnes juhul, kui abi vastab kõigile kriteeriumitele, on tegemist riigiabiga.

- 1) Abi antakse sekkumisega riigi poolt või riigi ressurssidest.

Riigiabiks loetakse neid eeliseid, mis tulevad otseselt või kaudselt antud riigi ressurssidest. Käesoleva määruse alusel välja antavad sihttoetuseid finantseeritakse riigieelarvelistest vahenditest.

- 2) Abi antakse ettevõtjale.

Euroopa Kohtu praktika järgi tuleb ettevõtjateks lugeda kõiki üksusi, mis tegelevad majandustegevusega. Seejuures ei ole oluline nende üksuste õiguslik seisund ega rahastamise viis. Määrav on vaid asjaolu, kas faktiliselt tegeletakse majandustegevusega. Toetust võivad taotleda asutused, mille põhikirjaliste eesmärkide ja/või tegevuste hulka kuulub teadus- ja arendustegevuse läbiviimine (vt. nt. eelnõu § 9 lõige 1). Kuigi osa toetuse saajaid võivad olla äriühingud ja osad mitte, on antud juhul oluline see, kas toetust saanud asutused tegelevad saadud toetuse abil majandustegevusega või mitte. Enamik teadus- ja arendustegevust läbi viivatest asutustest (sh. ülikoolidest, teadus- ja arendusasutustest ning evalveeritud

rakenduskõrgkoolidest) tegelevad suuremal või väiksemal määral ka majandustegevusega. Vastavalt teadus- ja arendustegevustegevuseks ning innovatsiooniks antava riigiabi raamistikus sätestatule ei sisalda teadus- ja arendusabi teadusasutustele või teadusuuringute taristule riigiabi, kui tegemist on teadusasutuste ja teadusuuringute taristu mittemajandustegevuse (näiteks õpetamine, sõltumatu teadustegevus, teadusuuringute tulemuste levitamine, teadmussiirde alane tegevus, kui saadav kasum investeeritakse teadusasutuse või taristu mittemajandustegevusse) rahastamisega; asutust või teadusuuringute taristut kasutatakse peaaegu täielikult mittemajandustegevuseks ja majandustegevus on vaid kõrvaltegevuseks (mitte üle 20% üldisest aastasest tegevusmahust); tegemist on asutuste või teadusuuringute taristu majandustegevusega (näiteks lepingulised teadusuuringud või teadusteenused), aga seda tehakse turutingimustel; teadus- ja arendusprojektis osalevad asutus ning ettevõtja katab kõik projekti kulud või projekti tulemusi võib laialdaselt levitada või projekti tulemusel tekkivad intellektuaalomandi õigused jagatakse koostööpartnerite vahel vastavalt nende tööpanusele või sissemaksetele või ettevõtja maksab intellektuaalomandi õiguste eest turuhinnale vastavat tasu. Teadus- ja arendusasutustel, ülikoolidel ning evalveeritud rakenduskõrgkoolidel on vastavalt teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadusele kohustus hoida riigieelarvest eraldatud vahendite kasutamisel raamatupidamises lahus teadus- ja arendustegevusega seotud majandustegevus ja mittemajandustegevus, nende kulud ning rahastamine (TAIKS § 20 lg 4). Samuti on teadus- ja arendusasutustel, ülikoolidel ja evalveeritud rakenduskõrgkoolidel kohustus investeerida mittemajandustegevusest saadav kasum teadus- ja arendustegevusse, selle tulemuste levitamisse või õpetamisse (TAIKS § 20 lg 5). Samad nõuded kehtestatakse määrusega ka teistele toetust saavatele asutustele (eelnõu § 16). Määruse alusel rahastatakse alus- ja rakendusuuringute ning eksperimentaalarenduse läbiviimist, teadus- ja arendustegevuseks vajaliku aparatuuri, seadmete ja tarkvara soetamist, hooldamist või kaasajastamist, teadustaristu kasutamist, projektiga seotud riigisisest ja rahvusvahelist koostööd, teadus- ja arendustegevuse tulemuste tutvustamist ja levitamist ning projektiga seotud inimeste mobiilsust ja pädevuse kasvatamist. Seega on tegemist sõltumatu teadustegevuse, teadusuuringute tulemuste levitamise ja teadmussiirde alase tegevusega, mis on üldiselt mittemajanduslik tegevus ehk antud määruse alusel ei toetata üldiselt asutuste majandusliku iseloomuga tegevusi.

3) Abimeetmel on valikuline iseloom.

Toetuse eraldamiseks korraldatakse avatud taotlusvoor, millel osalejad peavad vastama teatud tingimustele ning rahastatakse vaid hindamisel parimaid tulemusi saanud taotlusi. Eelpooltoodut arvestades võib öelda, et antud meetmel on valikuline iseloom.

4) Abimeede annab abi saajale majandusliku eelise.

Abimeede võib anda toetuse saajale majandusliku eelise, sest võib olla aluseks uute rakenduste ja teenuste väljatöötamisele, mida suure tõenäosusega turul ei ole ning mille järele on olemas või potentsiaalselt tekkimas vajadus. Kuivõrd aga toetuse saajal on projekti tulemuste levitamise ja avaldamise kohustus, on potentsiaalsete teadustulemustest kasusaajate hulk laiem kui üksnes toetuse saajad.

5) Abimeede moonutab või võib moonutada konkurentsi ja kahjustab kaubandust Euroopa Liidu riikide vahel.

Määruse alusel rahastatud projektide tulemused tehakse määruse kohaselt avalikult kättesaadavaks, üldjuhul tähendab see tulemuste publitseerimist, sh rahvusvahelistes teadusajakirjades. Kuna toetuse abil saadud tulemused on avalikud, siis ei kaasne toetuse andmisega mõju konkurentstile. Samuti ei kahjustata meetmega EL riikide vahelist kaubandust, kuna toetust ei ole lubatud kasutada majandustegevuseks.

Kokkuvõttes võib öelda, et kuivõrd toetatavad tegevused on üldiselt mittemajanduslikud ning majandusliku eelise saamine toetuse saajate poolt on pigem vähetõenäoline, ei ole antav toetus

riigiabi. Samuti on eelnõuga seatud toetuse saajale kohustus teha teadus- ja arendustegevuse tulemused avalikult kättesaadavaks (§ 17 lg 1), näiteks publitseerimise kaudu.

2.1. Üldsätted

Eelnõu § 1. Määruse reguleerimisala

Esimese paragrahvi lõikes 1 on toodud määruse reguleerimisala. Määrusega reguleeritakse strateegiliste uuringute programmi pikaajaliste uurimissuundade toetamise ja toetuse tagasinõudmise tingimused ja kord.

Eelnõu § 2. Mõisted

Antud paragrahvis on defineeritud määruses kasutatavad olulisemad mõisted.

Strateegiliste uuringute programm on Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvest rahastatav Eesti ühiskonna ja majanduse probleemide lahendamiseks ministeeriumite ja Riigikantselei valitsemisaladele tarviliku teadus- ja arendustegevuse toetamise ja teadmistepõhise poliitikakujundamise edendamise programm.

Uurimissuund on defineeritud ministeeriumi või Riigikantselei poolt seatud fookusena, millele keskendutakse teadmiste süvendamiseks või uute teadmiste loomiseks.

Projekt on konkreetse eesmärgi saavutamiseks tehtavate kindla algus- ja lõppkuupäeva, kindla eelarvega ning eeldatava tulemus(t)ega tegevuste kogum.

Vastutav täitja on projektimeeskonna juht, kes viib vahetult projekti ellu või korraldab selle täitmist ning vastutab asutuses ja rahastaja ees projekti täitmise, aruandluse ja rahakasutuse sihipärasuse eest, omab doktorikraadi või sellele vastavat kvalifikatsiooni ning kes töötab projekti perioodil asutuses vähemalt 0,8 koormusega. Vastutava täitja näol on tegemist projekti sisulise liidriga. Nii vastutava täitja kui ka teiste projektimeeskonna liikmete (st. põhitäitja ja täitja) defineerimisel on lähtud Eestis teadusprojektides laialdaselt kasutuses olevast praktikast, mida mh. kasutatakse ka projektide info sisestamisel Eesti Teadusinfosüsteemi (ETIS)

Põhitäitja on projektimeeskonna liige, kes viib läbi teadus- ja arendustegevust, omab doktorikraadi või sellele vastavat kvalifikatsiooni ning kes töötab projekti perioodil asutuses.

Täitja on projektimeeskonna liige, kelle töö on projektiga sisuliselt seotud ja kes töötab või õpib projektis osalemise perioodil asutuses. Täitjateks võivad olla nii asutuse töötajad kui ka üliõpilased.

Kvoot on rahaline piirmäär, mille ulatuses saab ministeerium või Riigikantselei iga-aastaselt programmi raames tegevusi kavandada ja läbi viia.

Teadusnõustamine on defineeritud kui teadlaste panus otsuste tegemisse hõlmates teaduspõhist teavet ning analüüse ja soovitusi poliitikakujundajatele otsuste tegemiseks.

Teadusnõustamine hõlmab teadusuuringute tulemuste tõlgendamist ja vahendamist poliitikakujundajatele, teadlaste ja poliitikakujundajate vahelist dialoogi, mille kaudu kujundatakse teadlaste ja poliitikakujundajate koosloomes teaduspõhised lahendused ühiskondlike probleemide lahendamiseks;

Teadmistepõhine poliitikakujundamine on defineeritud poliitikate kujundamisena, mis põhineb usaldusväärset teaduslikul teabel, ekspertiisil, andmetel ja analüüsil.

Asutus ehk toetuse taotleja ning toetuse saaja on juriidiline isik või valitsusasutuse hallatav riigiasutus, mille põhikirjaliste eesmärkide ja/või tegevuste hulka kuulub teadus- ja arendustegevuse läbiviimine.

Eelnõu § 3. Toetuse väljaandmise korraldus

Paragrahvi lõikes 1 sätestatakse, et määruse alusel toetuste väljaandmist ja aruandlust korraldab ETAG, vastavalt Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse (edaspidi *TAIKS*) § 10 lõige 3 punktile 4. Korraldamisega seotud kulud moodustavad 2% toetuste aastasest eelarvest ning vastavad summad planeeritakse ETAGi eelarvesse tegevuskulude katmiseks. Toetuskeemi käivitusfaasis (st 2026.a ja 2027.a.) kaetakse korraldamisega seotud kulud Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvest programmi välistest vahenditest. Alates 2028.a. võetakse vastavad summad maha ministeeriumite ja Riigikantselei kvootidest.

ETAG koostab taotluste ja aruannete hindamisjuhendid. Hindamisjuhendid kinnitab TAI koordinatsioonikogu ettepanekul ETAG.

Eelnõu § 4. Toetuse eesmärk ja tulemus

Sätestatakse toetuse eesmärk, milleks on Eesti ühiskonna või majanduse väljakutsete lahendamiseks pikaajaliste uurimissuundade toetamine ning nendes tarviliku teadusvõimekuse arendamine. Tegemist on TAIKS-i §23 alusel määratava sihttoetusega. Olemuselt on tegemist teadlaste ning ministeeriumite ja Riigikantselei vahelise strateegilise partnerlusega, millega kasvatatakse ühiskonna nõudlustele vastavat teadus- ja arendustegevuse võimekust, suurendatakse avaliku sektori rolli Eestis läbiviidava teadus- ja arendustegevuse strateegilisel suunamisel, tõhustatakse teadlaste ja poliitikakujundajate koostööd ning saadud uute teadmiste põhjal aidatakse kaasa ministeeriumi või Riigikantselei valitsemisala strateegiliste sihtide saavutamisele.

Tegevuse tulemusel saadakse toetatud uurimissuundades uusi teadmisi ning luuakse regulaarne ja sisuline koostöö teadlaste ja poliitikakujundajate vahel, millel on reaalne mõju teadmispõhisele poliitikakujundamisele ja strateegiliste eesmärkide saavutamisele ning seeläbi Eesti ühiskonna arengule.

Sätestatud on ka, et toetatavad uurimissuunad ning nende raames lahendamist vajavad probleemid sõnastavad ja esitavad ministeeriumid ja Riigikantselei. Seega, uuritavad probleemid sõnastavad poliitikakujundajad, mitte teadlased. Teadlastel on vabadus pakkuda teaduslikke uurimisküsimusi ja hüpoteese, mis lähtuvad poliitikakujundajate poolt sõnastatud uurimissuundadest ja probleemidest. Eesmärgiga tagada parimal võimalikul moel uurimissuundade teaduslik põhjendatus, valdkondlik asjakohasus ja kooskõla Eesti teadussüsteemi pikaajalise arenguga, peaksid hea tavana ministeeriumid ja Riigikantselei enne uurimissuundade sõnastamist konsulteerima Eesti Teaduste Akadeemiaga, ülikoolidega, teadus- ja arendusasutustega ja/või teiste sõltumatute teadussüsteemi osalistega.

Eelnõu § 5. Toetatavad tegevused

Sätestatakse toetuse abil tehtavad tegevused. Sihttoetuse projektis on võimalik teha ainult neid tegevusi, mis panustavad otseselt käesoleva määruse §-s 4 toodud pikaajaliste uurimissuundade toetamise eesmärkide ja tulemuste saavutamisele.

Toetust eraldatakse teadus- ja arendustegevuse läbiviimiseks, mis hõlmab nii alusuuringuid, rakendusuuringuid kui ka eksperimentaalarendust. Oluline on rõhutada, et toetus on suunatud ka teadus- ja arendustegevuse tulemustega seotud teadusnõustamise läbiviimisele.

Toetust saab kasutada ka teadus- ja arendustegevuseks vajalike seadmete, taristu ja tarkvara soetamiseks, hooldamiseks või kaasajastamiseks. Samuti siseriikliku ja rahvusvahelise teadustaristu kasutamiseks. Lisaks on toetatud projekti eesmärkidest lähtuv riigisisene ja rahvusvaheline koostöö, sealhulgas rahvusvahelistes konsortsiumides, tööühmades ja ühendustes osalemine.

Toetusega võib katta ka projektiga seotud inimeste mobiilsuse ja pädevuste kasvatamisega seotud tegevuste kulusid. Siia kuuluvad näiteks projektimeeskonna liikmete välislahetused ja koolitused, mis aitavad kaasa projekti eesmärkide täitmisele.

Toetatakse ka teadus- ja arendustegevuse tulemuste tutvustamist ja levitamist. Toetuste puhul on tegemist avalikest vahenditest rahastatud teadus- ja arendustegevusega, siis vastavalt TAIKS § 5 punktile 3 tuleb projektide tulemused ning andmed teha kättesaadavaks avalikkusele, välja arvatud kui avalikustamata jätmine on kooskõlas teiste õigusaktidega. Sama põhimõtte on fikseeritud eelnõu § 17 lõikes 1. Samuti toetatakse uurimissuunaga kui sellisega seotud tegevuste tutvustamist üldsusele.

Piiranguna on sätestatud, et toetust ei saa kasutada mõne teise toetusmeetme, tegevuse või projekti omafinantseeringu katmiseks. Toetus on mõeldud selgelt piiritletud ja eraldiseisva projekti tegevuste elluviimiseks.

Eelnõu § 6. Toetuse summa ja periood

Selles paragrahvis sätestatakse, et kõigil ministeeriumitel ja Riigikantseleil on igal aastal programmis oma eelarve ehk kvoot, mille ulatuses on ministeeriumil ja Riigikantseleil õigus oma vajadustest lähtuvalt programmi tegevusi ellu viia. Kvootide leidmiseks korrutatakse programmi aastane eelarve läbi ministeeriumi või Riigikantselei osakaaluga programmis, mis on sätestatud käesoleva määruse lisas. Vabariigi Valitsuse otsusel on osakaalude aluseks Vabariigi Valitsuse reservis olnud teadusrahade ministeeriumite ja Riigikantselei vaheline jaotus 2025.aastal.

Toetuse minimaalne summa ühe projekti kohta on 150 000 eurot aastas, maksimaalse aastase toetussumma määrab uurimissuuna sõnastanud ministeerium või Riigikantselei lähtudes kavandatava projekti spetsiifikast (sh. projektimeeskonna koosseisust, uurimissuunaga seotud probleemide keerukusest jms.) ning ministeeriumi või Riigikantselei kvoodist. Projekti minimaalne eelarve 150 000 eurot aastas annab võimaluse katta orienteeruvalt kahe täiskoormusega projekti eesmärkide täitmiseks töötava doktorikraadiga teadlase kulud (sisaldab nii palgakulu kui ka teaduse tegemisega seotud kulusid), mis loob võimaluse teadlastel keskenduda põhitööna ministeeriumite ja Riigikantselei jaoks tarviku teadus- ja arendustegevuse läbiviimisele ja teadusnõustamisele. Toetusega võib katta eelnõu paragrahvis 4 kirjeldatud tegevustega seotud otseseid kui ka kaudseid kulusid, käesoleva paragrahvi lõikes 2 on kadusete kulude määraks sätestatud 20% toetuse summast.

Projektiperioodi pikkuseks on kaks kuni neli aastat, projektiperioodi pikkuse määrab uurimissuuna sõnastanud ministeerium või Riigikantselei. Projektiperioodi arvestuse aluseks on kalendriaasta. Juhul kui ministeerium või Riigikantselei soovib ning toetuse saaja on sellega nõus, võib vahearuandluse käigus projektiperioodi pikendada kuni kuue aastani (vt. täpsemalt eelnõu § 13 lõike 5 punkt 3). Selline suhteliselt pikk projektiperiood annab võimaluse kavandada ja ellu viia pikaajalisi keerukaid teadusuuringuid ning luua ja arendada selleks vajalikku teadusvõimekust, mis ilma stabiilse rahastuseta oleks teostamatu. Projektiperiood algab üldjuhul taotlemisele järgneva aasta 1. jaanuaril. Toetuse taotlejal on õigus taotleda projekti hilisemat algusaega, kuid sel juhul projektiperioodi lõpptähtaeg edasi ei lükku.

Eelnõu § 7. Toetuse taotlemine

Sätestatakse, et pikaajaliste uurimissuundade toetamise taotlusvoor toimub üks kord aastas. Määruses ei ole mõistlik fikseerida taotlusvooru konkreetseid kuupäevi. Taotlusvooru kavandamisel arvestatakse teiste TAI rahastusinstrumentide (sh. riiklikud uurimistoetused) taotlusvoorude toimumisaegasid – erinevate rahastusinstrumentide suuremahulised taotlusvoorud toimuvad erinevatel aegadel. Kuna riiklike uurimistoetuste taotlusvoor toimub aasta esimeses pooles, kavandatakse pikaajaliste uurimissuundade toetamise taotlusvoor aasta teise poole.

Üksiti fikseeritakse, et taotlemine ja taotluste jm dokumentide menetlemine toimub Eesti Teadusinfosüsteemis (ETIS). ETIS-es olevad taotlusvormid kehtestab vastavalt käesoleva eelnõu § 3 lõikele 2 ETAG.

Eelnõu § 8. Nõuded taotlusele

Taotlus on eesti keeles (koos ingliskeelse lühikokkuvõttega) ning peab sisaldama vähemalt pealkirja, annotatsiooni, andmeid taotleja, partnerite ja projektimeeskonna kohta, projekti eesmärgi, uurimisküsimusi ja hüpoteese ning meetodeid, projektimeeskonna liikmete rollide ja ülesannete jaotust ning eelarvet ja tööplaani. Samuti peab taotlus sisaldama projekti tegevuste ja tulemuste tutvustamise plaani ning teadusnõustamise vormi. Projekti elluviimise käigus peab toimuma regulaarne teadusnõustamine, mille käigus saab kiirelt ja jooksvalt rakendada uuringutulemusi ja uut teadmist poliitikakujundamises. Teadusnõustamise konkreetset formaadi (nt. kirjalikud lühiülevaated, seminarid, kohtumised, telefonivestlused vms.) täpsustakse taotlusvormis ning lepatakse kokku rahastuslepingus. Paragrahvis sätestatakse ka, et taotlusega seotud projektimeeskonna liikmete, taotleja ja partnerite andmed peavad olema ETISest kättesaadavad ning ETAGil on õigus nõuda taotlejalt taotluses oleva info tõendamiseks täiendavaid andmeid ja dokumente.

Eelnõu § 9. Nõuded taotlejale ja projektimeeskonnale

Toetuse taotlejaks saab olla Eestis registreeritud asutus, mille põhikirjaliste eesmärkide ja/või tegevuste hulka kuulub teadus- ja arendustegevuse läbiviimine. Toetuse taotlemise ja saamise eelduseks ei ole TAIKSi § 15 kirjeldatud välishindamise (evalveerimise) läbimine. Toetust saavad taotleda nii teadus- ja arendusasutused, ülikoolid ja evalveeritud rakenduskõrgkoolid, kui ka teised teadus- ja arendustegevust läbiviivad asutused. Viimaste hulka kuuluvad näiteks rakenduskõrgkoolid, (osad) muuseumid jt. asutused.

Toetuse taotleja võib projekti elluviimisesse kaasata juriidilisest isikust partnereid, sh. asutusi, mille põhikirjaliste eesmärkide ja/või tegevuste hulka ei kuulu teadus- ja arendustegevuse läbiviimine. Partnerid võivad olla ka välismaised asutused.

Projektimeeskonnas peavad kogu projektiperioodi jooksul olema minimaalselt kaks töölepingu alusel toetuse saajas töötavat doktorikraadiga inimest, kellest üks on projekti vastutav täitja ja teine on põhitäitja. Nad ei pea asutuses töötama taotluse esitamise hetkel, oluline on, et nad on tööle asunud projektiperioodi alguseks. Lisaks neile kahele võib projektimeeskonda kuuluda teisi põhitäitjaid ja täitjaid, kes on toetuse saaja või partneri töötajad või üliõpilased.

Reeglina ei saa üks ja sama inimene olla samaaegselt mitme antud määruse alusel esitatud taotluses või rahastatud projektis vastutavaks täitjaks. Antud piirang toetab mh. lähemist, mille kohaselt annab käesolev toetus võimaluse vastutaval täitjal põhitööna keskenduda riigi jaoks strateegiliselt olulistel uurimissuundades teadus- ja arendustegevuse läbiviimisele. Siiski on põhjendatud juhtudel võimalik ühel inimesel olla mitme käesoleva määruse alusel rahastatud projekti vastutav täitja (nt. tegemist on spetsiifilise erialaga, milles samaväärset kompetentsi Eestis teistel ei ole vms). Vastava ettepaneku teeb ETAGile TAI koordinatsioonikogu.

Eelnõu § 10. Taotluse nõuetele vastavuse kontroll

Antud paragrahvis sätestatakse, et ETAG viib läbi taotluse nõuetele vastavuse kontrolli, mille käigus hinnatakse taotleja, projektimeeskonna ja taotluse vastavust määruse tingimustele ning taotlusvormi nõuetele. Kui taotluses esineb vormilisi ebatäpsusi, siis on taotlejal võimalus neid kuni 10 päeva jooksul kõrvaldada.

ETAG võib nõuetele vastavuse kontrolli tulemusena jätta taotluse läbi vaatamata, kui nõuetele mittevastavusi ei ole võimalik taotlust sisuliselt muutmata kõrvaldada või kui taotleja ei kõrvalda mittevastavusi ETAGi määratud tähtjaks. Juhul kui nõuetele vastavuse kontrolli tulemusena teeb taotleja taotluses muudatusi, mis ei ole seotud ETAGi nimetatud vormilise puuduse kõrvaldamisega, lükkab ETAG taotluse tagasi.

Taotleja on kohustatud viivitamatult ETAGi teavitama, kui taotluse menetlemise perioodil ilmnevad taotleja, projektimeeskonna või taotluse nõuetele vastavust mõjutavad asjaolud.

Eelnõu § 11. Taotluse hindamine

Taotlusi hinnatakse järgmiste kriteeriumite alusel: 1) projekti teaduslik kvaliteet ja teostatavus (moodustab 30% koondhindest), 2) vastavaus ministeeriumi või Riigikantselei strateegilistele eesmärkidele (moodustab 40% koondhindest) ja 3) panus uurimissuuna arengusse ja eeldatavate tulemuste rakendatavus (moodustab 30% koondhindest). Taotluste hindamiseks ja paremusjärjestusse seadmiseks moodustab ETAG teadlastest ja asjakohase ministeeriumi või Riigikantselei nimetatud inimestest hindamiskomisjoni. Tagamaks rahastatavate projektide vastavust ministeeriumi või Riigikantselei strateegilistele vajadustele, moodustatakse iga ministeeriumi ja Riigikantseleiga seotud taotluste hindamiseks eraldi hindamiskomisjon. Küll võib ministeeriumi(te) või Riigikantselei ettepanekul ja nõusolekul moodustada mitme ministeeriumi ja Riigikantselei ülese hindamiskomisjoni. Hindamiskomisjoni liikme ettepanekul võib taotluste hindamisse kaasata ka hindamiskomisjoni väliseid eksperte. Taotlusi hinnatakse eelpool toodud kolme kriteeriumi alusel skaalal 1 kuni 5, sammuga 0,5 punkti. Hindamiskomisjoni koostatud esialgse hinnangu edastab ETAG taotlejale ning taotlejal on õigus esitada sellele arvamusi ja vastuväiteid (ärakuulamine). ETAG võtab arvesse üksnes menetlusreeglite rikkumise ja faktivigadega seotud vastuväiteid. Esialgse hinnangu ja ärakuulamismenetluse tulemuste alusel kinnitab hindamiskomisjon taotluse lõpphinnangu, eelpool nimetatud kriteeriumite hinded ja nende koondhinde ning positsiooni paremusjärjestuses. Üksikkriteeriumite lävend on 3 punkti ja koondhinde lävend on 3,5 punkti, vähemalt ühes kriteeriumis või koondhinde alla lävendi jäänud taotlus eemaldatakse edasisest hindamisest ja loetakse mitterahuldatuks. Hindamiskomisjon võib taotluse sisu või hindamistulemuste täpsustamiseks kutsuda taotleja esindaja hindamiskomisjoni koosolekule.

Hindamiskomisjon teeb ETAGile rahastamisetpaneku esmalt iga uurimissuunas paremusjärjestuses kõrgeimal positsioonil oleva taotluse kohta ning peale seda üldise paremusjärjestuse alusel kuni taotlusvooruks planeeritud vahendite ammendumiseni. Lisaks võib hindamiskomisjon määrata taotlused ootenimekirja, mille alusel tehakse rahastamisetpanekud juhul, kui taotlusvoorus vabaneb vahendeid (nt. mõni paremusjärjestuses eespool olnud taotluse esitanud taotleja loobub toetusest) või taotlusvooru eelarve suureneb (nt. ministeerium või Riigikantselei suunab oma eelarvest või programmi kvoodi arvelt taotlusvooru täiendavaid vahendeid).

Hindamiskomisjon teeb iga taotluse kohta ETAGile ühe järgnevast ettepanekust: 1) taotlus rahuldada, 2) taotlus rahuldada hindamiskomisjoniseatud tingimustega, 3) määrata taotlus ootenimekirja või 4) taotlust mitte rahuldada. Taotlustel, mille kohta on tehtud rahastamisetpanek või on määratud ootenimekirja, korraldab ETAG teaduseetika aspektide hindamise.

Kui taotluse rahuldamise ettepanekule on hindamiskomisjonipoolt või teaduseetika aspektide hindamisel seatud täiendavaid tingimusi, siis peab taotleja andma nõusoleku nende täitmiseks. Kui taotleja ei ole seatud tingimustega nõus, tehakse taotluse rahuldamise ettepanek ootenimekirjas olevale taotlusele vastavalt paremusjärjestusele.

Lõikega 20 luuakse ministeeriumitele ja Riigikantseleile võimalus ilma uut konkurssi läbimata rahastada ka neid hindamisel kõrgeid hindeid saanud ja ootenimekirja määratud taotlusi, mis eelneva aasta taotlusvoorus jäid taotlusvooru vahendite ammendumise tõttu rahastatavate projektide hulgast välja. Selline väga heade ja jätkuvalt aja- ja asjakohaste taotluse rahastamise võimalus vähendab oluliselt ministeeriumite ja Riigikantselei, taotluse esitajate ja ETAGi halduskoormust.

Kui ministeeriumi või Riigikantselei taotlusvooruks planeeritud kvoot ei võimalda kõiki väga häid taotlusi rahuldada, siis on ministeeriumil või Riigikantseleil võimalus rahastada projekte kas osaliselt või täielikult ka enda eelarvest (st., et sellisel juhul ei rahastata neid projekte (täielikult) programmi eelarvest). Ministeeriumi või Riigikantselei eelarvest projekti rahastamine toimub vastavalt ministeeriumi või Riigikantselei enda sisemisele töökorraldusele. Vastavalt TAIKSi paragrahv 23 lõikele 2 kehtestab sihttoetuse täpsemad tingimused vastutusvaldkonna eest vastutav minister määrusega. Juhul kui projekti rahastatakse (osaliselt) ministeeriumi või Riigikantselei eelarvest, fikseeritakse vastavad summad ja ka rahastaja toetuse eraldamise lepingus.

ETAG teeb taotluste kohta ühe eelpool kirjeldatud ettepaneku alusel otsuse. Taotluste kohta tehtud otsuste vaidlused lahendab ja riiki esindab vaidlustes ETAG.

Eelnõu § 12. Toetuse eraldamine ja toetuse maksmise jätkamine

Eelnõu eelmises paragrahvis kirjeldatud menetluse tulemusena sõlmib ETAG kogu projektiperioodiks kolmepoolse toetuse eraldamise lepingu, mille osapooled on toetuse saaja, ministeerium või Riigikantselei ning ETAG. Toetuse eraldamise aluseks on hindamiskomisjoni ettepanek, mis põhineb taotluse hindamise tulemustel. Hindamiskomisjon annab taotlusele teadusliku ja sisulise hinnangu ning teeb ETAGile ettepaneku taotluse rahuldamise, tingimusliku rahuldamise, ootenimekirja määramise või rahuldamata jätmise kohta. ETAG teeb taotluse kohta määruses sätestatud korras otsuse ning sõlmib positiivse otsuse korral toetuse eraldamise lepingu.

Tavapäraselt fikseeritakse toetuse eraldamise lepingus osapoolte õigused, kohustused ja vastutus, rahastajad ja rahastuse jaotus rahastajate lõikes ning kontaktisikud.

Järgneva aasta toetuse maksmise eelduseks on toetuse saaja poolt esitatud vahearuanne, mis sisaldab vähemalt: 1) eelneva aasta tegevuste ja saavutatud tulemuste ülevaadet koos eelarve kasutamise ülevaatega, 2) vajaduse korral ülevaadet taotluse rahuldamisel seatud tingimuste täitmisest, 3) tulemuste levitamise ning teadusnõustamise tegevuste ülevaadet ning 4) ülevaadet projekti elluviimisega seotud olulistest muudatustest.

Vahearuannet hindab ministeerium või Riigikantselei, kelle kvoodist projekti rahastatakse. Hindamise tulemusena teeb ministeerium või Riigikantselei ETAGile ettepaneku toetuse maksmise jätkamise, jätkamise tingimuste muutmise, projektiperioodi pikendamise või projekti edasise rahastamise lõpetamise kohta.

ETAG teeb ministeeriumi või Riigikantselei ettepaneku alusel vastava menetlusotsuse ning teavitab sellest toetuse saajat. Kui otsus sisaldab projekti tööplaani, eelarve, projektimeeskonna

või projektiperioodi muutmist, toimub toetuse maksmise jätkamine pärast toetuse saaja nõustumist muudatustega.

Eelnõu § 13. Lõpparuanne

Peale projektiperioodi lõppemist esitab toetuse saaja ETAGi määratud tähtjaks ETAGile lõpparuande, mis sisaldab vähemalt: 1) ülevaadet projekti tulemustest ja saavutatud tulemustest, 2) tulemuste rakendatavuse kirjeldust, ülevaadet tulemuste potentsiaalsetest rakendajatest ja võimalikest jätkutegevustest, 3) projekti tulemuste eest- ja ingliskeelset populaarteaduslikku kokkuvõtet ja 4) projekti finantsaruannet.

Esitatud lõpparuannet hindab asjakohane ministeerium või Riigikantselei, kes teeb ETAGile ettepaneku lõpparuande heakskiitmise, täiendamiseks tagastamise või heaks kiitmata jätmise kohta.

ETAG teeb ministeeriumi või Riigikantselei ettepaneku alusel otsuse ning teavitab sellest toetuse saajat.

Kui ETAG jätab lõpparuande heaks kiitmata, võib ta määruuses sätestatud alustel nõuda toetuse osaliselt tagasi või piirata projekti vastutava täitja osalemist järgmistes taotlusvoorudes. Tagasinõude või muu õigusliku tagajärje kohaldamisel järgib ETAG haldusmenetluse seadusest tulenevaid menetluspõhimõtteid ning kaalub kõiki asjakohaseid asjaolusid.

Eelnõu § 14. Projekti ennetähtaegne lõpetamine

Paragrahv reguleerib tingimusi, mille alusel võib ETAG lõpetada toetuse eraldamise enne projekti kavandatud lõpptähtaega. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et rahastatud projektid viiakse ellu kooskõlas käesoleva määruse, rahastamisotsuse ja rahastamislepingu tingimustega, ning et nõuete rikkumise või projektide elluviimisel oluliste takistuste ilmnemisel oleks võimalik toetuse eraldamine õiguspäraselt lõpetada.

Lõikes 1 on loetletud juhtud, mille korral on ETAGil õigus projekt ennetähtaegselt lõpetada:

- 1) Asutus on taotlenud projekti lõpetamist. Projekt võidakse lõpetada, kui toetust saanud asutus leiab, et projekti ei ole enam võimalik teostada, näiteks projekti kaasatud inimeste lahkumise, ressursside puudumise või asutusesiseste muudatuste tõttu.
- 2) Ilmneb, et asutus ja/või projektimeeskond ei vasta enam käesoleva määruse tingimustele. Näiteks võib projekti vastutava täitja koormus langeda nõutud tasemest madalamaks.
- 3) Asutus on projekti elluviimisega seoses rikkunud õigusaktides sätestatud nõudeid. Näiteks kui projektis kogutakse ja töödeldakse isikuandmeid viisil, mis ei ole kooskõlas isikuandmete kaitse üldmääruse ning isikuandmete kaitse seadusega, võib projekti ennetähtaegselt lõpetada.
- 4) Vahearuarande esitamata jätmine. Vahearuarande esitamine on projekti vaheetapp, mis kinnitab projekti edenemist ja eesmärgipärasust. Kui aruanne jäetakse mõjuva põhjuseta esitamata, võib projekti ennetähtaegselt lõpetada, kuna puudub kindlus, et projekti viiakse ellu vastavalt taotlusele, projekti tegevuskavale ja rahastamistingimustele.
- 5) Rahastamise tingimustega mittenõustumine. ETAGil on õigus seada rahastamisele jätkamisele täiendavaid tingimusi (§ 12 lõige 5 punktid 2 ja 3) Kui asutus tingimustega ei nõustu, ei ole võimalik projekti rahastamisega jätkata.
- 6) Toetuse saaja või asutus ei ole tähtaegselt täitnud rahastamisotsuse tingimusi. Rahastamisotsus võib sisaldada nõudeid, mille täitmine on toetuse kasutamise eeltingimus. Kui neid nõudeid ei täideta, siis esineb alus toetuse ennetähtaegseks lõpetamiseks.
- 7) Eetikakomitee hinnangu puudumine. Inimuuringu või loomakatse läbiviimisel peab olema asjaomase eetikakomitee hinnang saadud enne tegevuse algust. Kui eetikakomitee hinnangut ei esitata ETAGile tähtaegselt, siis võidakse projekt ennetähtaegselt lõpetada.

8) Teaduseetika rikkumise tuvastamine. Kui asutus on toetuse taotlemisel või projekti elluviimisel esitanud tahtlikult valeandmeid, projektis on tuvastatud loomevargus või petturlus, siis ei ole projekti viidud ellu teaduseetika põhimõtteid arvestades ning esineb alus projekti lõpetamiseks.

Lõike 2 kohaselt peab ETAG enne toetuse ennetähtaegse lõpetamise otsuse tegemist võimaldama asutusel esitada kirjalik arvamus. See tagab, et lõplik otsus tehakse kõiki asjaolusid kaaludes ning asutusel on võimalik esitada selgitusi ja vastuväiteid.

Lõike 3 kohaselt on asutus kohustatud projekti ennetähtaegsel lõpetamisel tagastama kasutamata toetuse summa koos proportsionaalse kaudse kuluga. Tagasimakse tuleb teha seitsme kalendripäeva jooksul alates tagasinõude saamisest.

Lõike 4 alusel peab asutus projekti ennetähtaegsel lõpetamisel esitama lõpparuande kooskõlas käesoleva määruse paragrahvis 13. sätestatud korras. Kuigi projekti ei viida lõpuni, on vajalik esitada ülevaade tehtud tegevustest ja saavutatud tulemustest, et võimaldada hinnata toetuse kasutamise sihipärasust ja vastavust kehtivatele nõuetele.

Eelnõu § 15. Toetuse tagasinõudmise tingimused ja kord

Paragrahviga sätestatakse toetuse tagasinõudmise tingimused ja kord.

Lõike 1 kohaselt peab asutus võimaldama ETAGil või tema volitatud inimesel läbi viia igal ajal toetuse kasutamise kontrolli. Kontroll võib hõlmata näiteks aruannete ja raamatupidamisandmete, töölepingute, kuludokumentide kontrollimist ning selgituste küsimist projekti tegevuste kohta. Asutusel lasub kohustus teha kontrolli läbiviimiseks igakülgset koostööd, sealhulgas esitada ETAGi nõudmisel kõik vajalikud dokumendid ja info.

Lõikes 2 on sätestatud juhtumid, mille korral on ETAGil õigus nõuda toetus osaliselt või täielikult tagasi. Tagasinõudmise aluseks on:

- 1) Valeandmete esitamine. Tagasinõudmise aluseks võib olla olukord, kus asutus on teadlikult esitanud valeandmeid, et suurenda rahastamise saamise võimalust või näidata aruandes projekti edenemist.
- 2) Toetuse mittesihipärane kasutamine. Toetust eraldatakse üksnes taotluses kirjeldatud projekti tegevuste elluviimiseks. Kui toetust kasutatakse muudeks kuludeks, mis ei ole seotud projekti elluviimisega (näiteks teise toetuse omafinantseeringu katmine, teise projekti tegevuste rahastamine), kuulub toetus tagasimaksmisele.
- 3) Toetuse kasutamine majandustegevuseks. Toetust eraldatakse mittemajandustegevuseks, seega ei ole lubatud toetust kasutada ettevõtluseks või tootearenduseks, mis annaksid toetuse saajale majandusliku eelise.
- 4) Üldtunnustatud teaduseetika normide või teaduse hea tava rikkumine. Kui projekti ei viida läbi kooskõlas valdkonna üldtunnustatud teaduseetika normidega või teaduse hea tavaga, siis võib ETAG ebaetiliselt läbiviidud projekti toetuse tagasi nõuda.

Lõike 3 kohaselt on ETAGil toetuse tagasinõudmisel õigus nõuda tagasi ka proportsionaalne osa kaudsest kulust. See tähendab, et tagastada tuleb nii teadustöö otsesteks kuludeks kasutatud toetuse osa kui ka vastav osa kaudsest kulust.

Lõige 4 sätestab menetluskorra, kui toetust on kasutatud ebaseadusliku riigiabina või väärkasutatud riigiabina. Sellisel juhul toimub toetuse tagastamine vastavalt konkurentsiseaduse §-le 42.

Lõikes 5 on sätestatud tagasimakse tähtaeg. Asutus peab tagastama toetuse 60 kalendripäeva jooksul alates vastava otsuse langetamisest.

Lõige 6 võimaldab teatud tingimustel tagasimakse ajatada. Tagasimakse ajatamiseks peab asutus esitama ETAGile põhjendatud taotluse. Ajatamine on võimalik, kui ühekordne toetuse tagastamine põhjustaks asutusele märkimisväärseid makseraskusi.

Eelnõu § 16. Toetuse kasutamise arvestus asutuses

Antud paragrahvis sätestatakse, et toetust saab kasutada ainult mittemajandustegevuseks ning toetuse saaja peab toetuse kasutamisel hoidma raamatupidamises lahus teadus- ja arendustegevusega seotud majandustegevuse ja mittemajandustegevusega seotud kulud. Evalveeritud asutustele (st. teadus- ja arendusasutustel, ülikoolidel ning evalveeritud rakenduskõrgkoolidel) on vastav nõue seatud seaduse tasemel (vt. TAIKS §20 lg 4). Tagamaks võrdne kohtlemine seatakse sama kohustus kõigile toetust saavatele asutustele. Samuti on teadus- ja arendusasutustel, ülikoolidel ja evalveeritud rakenduskõrgkoolidel kohustus investeerida mittemajandustegevusest saadav kasum teadus- ja arendustegevusse, selle tulemuste levitamisse või õpetamisse (TAIKS § 20 lg 5). Samad nõuded kehtestatakse määrusega ka teistele programmi raames toetust saanud asutustele.

Eelnõu § 17. Rahastatud projektide tulemuste avalikustamine

Paragrahv sätestab projektide tulemuste ja projektide raames kogutud andmete avalikustamise põhimõtted. Regulatsiooni eesmärk on tagada, et riigi rahastusel läbiviidud teadus- ja arendustegevuse tulemused oleksid võimalikult laialdaselt kättesaadavad ning toetaksid teadusandmete ja teadustulemuste avatud kasutamist. Säte on kooskõlas TAIKS § 5 punktiga 3, mille kohaselt lähtutakse teadus- ja arendustegevuses põhimõttest, et avalikest vahenditest rahastatud teadustulemused ja -andmed on avalikkusele kättesaadavad, välja arvatud juhul, kui avalikustamata jätmine on kooskõlas teiste õigusaktidega. Lõike 1 kohaselt tehakse projekti tulemused ning võimaluse korral projekti käigus kogutud andmed avalikkusele kättesaadavaks, välja arvatud juhul, kui avalikustamist piiravad teised õigusaktid (näiteks isikuandmete kaitset reguleerivad õigusaktid) või kui on kavas tulemused kaitsta intellektuaalomandina. Tulemuste avalikustamise all ei mõisteta nõuet avaldada kõik teadustulemused avatud juurdepääsuga („Open Access“) artiklitenä. Sätte alusel eeldatakse, et uurimistöö tulemused avaldatakse näiteks publitseerimisel või kaitstakse tööstusomandina. Sätte eesmärk on tagada, et avalikest vahenditest rahastatud teadustöö tulemused ei jääks varjatuks ning võimaldada teadustöö tulemusi ja andmeid taaskasutada ja/või korrata. Säte on kooskõlas põhimõttega, et toetuse andmisel ei anta taotlejale riigiabi. Kuna projekti tulemused tehakse avalikult kättesaadavaks, ei saa toetuse saaja riigi rahastuse kaudu majanduslikku eelist, mistõttu ei vasta toetus riigiabi tunnustele.

Lõikega 2 sätestatakse, et projekti tulemuste publitseerimisel tuleb märkida, millise projekti raames on tegevus rahastatud ning rahastajana tuleb märkida ka „Strateegiliste uuringute programm“ ning ministeerium või Riigikantselei, mille kvoodi arvelt projekti rahastati. Viitamise nõue tagab läbipaistvuse ning võimaldab tuvastada, millised teadustulemused on valminud riikliku rahastuse vahendusel.

Lõike 3 alusel teeb asutus ETIS-e kaudu avalikkusele kättesaadavaks kõik projekti tulemusena avaldatud publikatsioonide terviktekstid, mis sisaldavad viidet programmile, välja arvatud juhul, kui avalikustamist piiravad teised õigusaktid (sh kirjastuse litsentsitingimused).

Kui kirjastaja on seadnud publikatsioonile ajutise juurdepääsupiirangu, teeb asutus publikatsioonide terviktekstid ETIS-e kaudu kättesaadavaks pärast piirangu lõppemist, vastavalt lõikele 4. See tagab, et avalikest vahenditest rahastatud uurimistöö tulemused muutuvad avalikkusele vabalt kättesaadavaks ka juhul, kui esmased avaldamistingimused seda koheselt ei võimalda.

3. Määruse mõjud

Kavandatav muudatus: Strateegiliste uuringute programmi pikaajaliste uurimissuundade toetamise tingimuste ja korra kehtestamine.

Muudatuse kirjeldus: Kantuna eesmärgist lahendada Eesti ühiskonna ja majandusse ees seisvaid keerulisi probleeme, keskendub strateegiliste uuringute programmi pikaajaliste uurimissuundade toetamine ministeeriumite ja Riigikantselei valitsemisaladele tarviliku teadus- ja arendustegevuse toetamisele ja teadmispõhise poliitikakujundamise edendamisele. Toetusmeetme loomisega:

- viiakse ministeeriumite ja Riigikantselei vastutusalade jaoks tarviliku teadus- ja arendustegevuse rahastamine ühtsemale alusele ning väheneb teaduse rahastamise killustatus;
- tekib nii ministeeriumitele ja Riigikantseleile kui ka teadlastele ja (teadus)asutustele pikaajaline rahastuskindlus;
- valdkondliku teadus- ja arendustegevuse rahastamine integreeritakse paremini TAI rahastussüsteemiga;
- väheneb ministeeriumite ja Riigikantselei ning (teadus)asutuste ja teadlaste halduskoormus.

Sihtrühmad, keda muudatus mõjutab: Määruse jõustumisel muutub ministeeriumide ja Riigikantselei roll teadus- ja arendustegevuse tellimisel süsteemsemaks ja strateegilisemaks. Uurimissuunad lähtuvad pikaajalistest eesmärkidest ning nende elluviimist toetab mitmeaastane rahastus. Teadus- ja arendusasutustele ning teadlastele loob see suurema rahastuskindluse ja selgema ootuse siduda teadusnõustamine regulaarselt poliitikakujundamise protsessiga. See omakorda soodustab teadlaste ja poliitikakujundajate järjepidevat koostööd ning aitab kaasa teadmiste varasemale rakendamisele. Hinnanguliselt vastavad toetuse saamise tingimustele 30-50 asutust.

3.1. Mõju riigiasutuste korraldusele ja teadus- ja arendustegevusele

Eelnõul avaldub otsene mõju kahes valdkonnas – mõju riigiasutuste korraldusele ning mõju teadus- ja arendustegevusele. **Mõju riigiasutuste korraldusele** avaldub riigiasutuste, eelkõige ministeeriumide, Riigikantselei ja ETAGi töökorralduses. Määrusega kehtestatakse strateegiliste uuringute programmi pikaajaliste uurimissuundade sihttoetuse eraldamise, hindamise, aruandluse ja tagasinõudmise täpsemad tingimused ja kord. Selle tulemusel muutub ministeeriumide ja Riigikantselei roll süsteemsemaks, kuna nad peavad sõnastama uurimissuunad, hindama taotluste riigile tähtsust ning andma hinnangu vahe- ja lõpparuannetele. ETAGi ülesandeks on taotlusvooru korraldamine, taotluste ja aruannete vormide ning hindamisjuhendite kehtestamine, taotluste menetlemine ja aruandluse korraldamine ETIS-e kaudu ning rahastamisotsuste tegemine ja lepingute sõlmimine.

Mõju teadus- ja arendustegevusele avaldub selles, et määrus annab teadusasutustele võimaluse osaleda pikaajalistes uuringutes, teha tihedamat koostööd poliitikakujundajatega ja arendada oma teadusvõimekust. Teadus- ja arendustegevust läbiviivate asutuste tegevuses tähendab see pikaajalisema uurimistöö kavandamist, regulaarset teadusnõustamist ning vahe- ja lõpparuannete esitamist. Määrus võimaldab toetust kasutada teadlaste mobiilsuse ja pädevuste kasvatamisega seotud kulude katmiseks ning loob mitmeaastase rahastusraamistiku, mis toetab uurimistööle keskendumist. Toetuse taotlemine ja aruandlus toimuvad seniste meetmetega sarnaselt elektrooniliselt, mistõttu ei kaasne teadus- ja arendustegevust läbiviivatele asutustele olulist töökoormuse kasvu. Lisaks soodustab määrus teadmispõhise poliitikakujundamise ja teadusnõustamise arengut ning teadlaste ja poliitikakujundajate koostöö püsivamat kujunemist. See aitab pikemas vaates parandada avaliku sektori otsuste kvaliteeti.

3.2. Kaudne mõju

Kaudne positiivne mõju võib avalduda sotsiaalvaldkonnas, majanduses, riigi julgeolekus ja välissuhetes, elu- ja looduskoskkonnas ning regionaalarengus.

See tuleneb sellest, et toetuse abil ellu viidavad projektid käsitlevad ühiskonna ja majanduse jaoks olulisi probleeme ning nende käigus loodud teadmisi saab rakendada nii avalikus sektoris kui ka ettevõtluses.

3.3. Ebasoovitavate mõjude risk

Peamine risk seisneb selles, et toetatavate uurimissuundade tulemuste kasutamine poliitikakujundamises võib jääda piiratud ulatusse, kui teadlaste ja poliitikakujundajate vaheline koostöö ei ole piisavalt tihe. Seda riski aitavad maandada määruses ette nähtud teadusnõustamise kohustus ning regulaarne aruandlus. Täiendava riskina võib taotlusvooru puhul esineda ka vähenenud huvi meetme vastu, mille tulemusel ei esitata piisaval arvul kvaliteetseid taotlusi. See võib piirata meetme eesmärkide saavutamist ja kavandatud vahendite tõhusat kasutamist. Riski maandamiseks on oluline tagada meetme selge kommunikatsioon, sihtrühma teavitamine. Ministeeriumide ja Riigikantselei vaates on riskiks, et taotlusvooruks kavandatud rahalised vahendid ei võimalda rahuldada kõiki kõrge hindega taotlusi. Taotlejate ja toetuse saajate jaoks seisneb risk selles, et taotlus võidakse rahuldada tingimustega, kanda ootenimekirja või jätta rahuldamata. Samuti võib projekti rahastamine katkeda, kui rikutakse tingimusi, jäetakse esitamata vahearuanne või eiratakse teaduseetika nõudeid. Toetuse saajatele võib kaasneda ka finantsrisk, kuna teatud juhtudel võidakse toetus osaliselt või täielikult tagasi nõuda.

4. Määruse rakendamisega seotud tegevused, vajalikud kulud ja määruse rakendamise eeldatavad tulud

Määruse rakendamisega seotud peamised tegevused on toetusskeemi rahastamine riigieelarvest Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarve kaudu, toetuste iga-aastase eelarve kavandamine vastavalt programmi vahendite olemasolule ning ministeeriumide ja Riigikantselei otsustele, samuti programmi rakendamine ETAGi poolt. Ministeeriumid ja Riigikantselei sõnastavad uurimissuunad, osalevad taotluste hindamisel ning hindavad ka vahe- ja lõpparuandeid, ETAG korraldab taotlusvooru, kehtestab taotluste ja aruannete vormid ning hindamisjuhendid, korraldab taotluste menetlemise ja aruandluse ETIS-e kaudu ning teeb rahastamisotsused ja sõlmib toetuse eraldamise lepingud. Aruandlus hõlmab iga-aastast vahearuannet, mis on rahastamise jätkumise eelduseks, ning projekti lõpus esitatavat lõpparuannet. Programmi rakendamisega seotud kulud on planeeritud ETAGi eelarvesse.

Määruse rakendamisega kaasneb kulu riigieelarvele. Toetusskeem on käivitava Strateegiliste uuringute programmi osa ning seda rahastatakse riigieelarvest Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarve kaudu. Tuginedes Vabariigi Valitsuse 2025. a. 9. septembri otsusele, suunatakse Strateegiliste uuringute programmi varasemalt Vabariigi Valitsuse reservis olnud teadus- ja arendustegevuse vahendid, mis 2027. a. on 6,27 miljonit eurot, 2028. a. 13,44 miljonit eurot ja 2029. a. 16,5 miljonit eurot. Alates 2030. aastast jääb programmi eelarve vähemalt 2029. a. tasemele.

Määruse alusel eraldatavate toetuste iga-aastane eelarve sõltub programmi riigieelarveliste vahendite olemasolust ning ministeeriumide ja Riigikantselei programmi kvootide kasutamise otsustest. Programmi eelarve moodustab ligikaudu 3% avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse investeringutest. Programmi rakendajaks on ETAG ning programmi rakendamisega seotud kulud on planeeritud ETAG eelarvesse. Programmi rakendamise iga-aastane kulu on ca 2% programmi eelarvest. Käivitusfaasis (st 2026. ja 2027.a.) kaetakse rakendamisega seotud kulud Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvest programmi välistest

vahenditest (2026.a. 150 000 eurot ja 2027.a. orineteeruvalt 130 000 eurot). Alates 2028.a. võetakse rakendamisega seotud summad maha ministriumite ja Riigikantselei kvootidest.

5. Määruse jõustumine

Määrus jõustub üldises korras.

6. Eelnõu koostööstamine, huvirühmade kaasamine ja avalik konsultatsioon

Eelnõu töötati välja ministriumite ja Riigikantselei teadusnõunike, Haridus- ja Teadusministriumi ning SA Eesti Teadusagentuuri koostöös. Toetusskeemi aluseks oleva programmi põhimõtteid arutas ja andis nendele tagasisidet ka Teadus- ja areadusnõukogu (TAN) / Teadus- ja areadustegevuse ning innovatsiooni poliitika nõukogu (TAIP) ning Vabariigi Valitsus. Eelnõu esitati koostööstamiseks ministriumitele ja Riigikantseleile. Eelnõu esitati arvamuse avaldamiseks teadus- ja areadusasutustele, Eesti Rektorige Nõukogule, Rakenduskõrgkoolide Rektorige Nõukogule, Estonian Business School'le, Eesti Teaduste Akadeemiale, Eesti Noorte Teaduste Akadeemiale ja SA-le Eesti Teadusagentuur.

Ettepanekute ja märkuste koostööstustabel on seletuskirja lisa.